

УДК 330.15:504.06

Кінаш І.А., к.е.н., доцент

Подільський державний аграрно-технічний університет

ВТОРИННЕ РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ, ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ РЕСУРСОЩАДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто питання вдосконалення наявного механізму раціонального ресурсокористування як системи способів і заходів державного впливу на екологізацію суспільного розвитку за допомогою поєднання механізмів адміністративного управління й економічного стимулювання. Звернено увагу на необхідність упровадження державою вагомих адміністративних та економічних стимулів, що зумовлюють збільшення природоохоронних інвестицій з обов'язковим інноваційним наповненням. Для поліпшення соціально-економічного стану й екологічних обставин в Україні пропонується підвищення рівня екологічних платежів, що буде спонукати ресурсокористувачів упроваджувати заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Ключові слова: раціональне ресурсокористування, податкове навантаження, еколого-економічне стимулювання, природо-охоронні інвестиції, стратегія інноваційного розвитку.

Kinash I.

SECONDARY RESOURCE MANAGEMENT, AS A FACTOR OF EFFECTIVE RESOURCE ACTIVITIES

The article deals with the issues of improving the existing mechanism of resource management as a system of methods and measures of state influence on the greening of social development through a combination of mechanisms of administrative and economic incentives. Attention is drawn to the need to implement State weighty administrative and economic incentives that contribute to an increase in environmental investments with obligatory innovative content. To improve the socio-economic status and environmental circumstances in Ukraine, offers higher level of environmental charges will encourage resource management implement measures aimed at reducing the negative impact on the environment.

Keywords: rational resource use, the tax burden, ecological and economic incentives, natural security investment strategy of innovative development.

Кинаш И. А.

ВТОРИЧНОЕ РЕСУРСОИСПОЛЬЗОВАНИЯ, КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОЙ РЕСУРСОСБЕРЕГАЮЩИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены вопросы совершенствования существующего механизма рационального ресурсоиспользования как системы способов и мер государственного воздействия на экологизацию общественного развития посредством сочетания механизмов административного управления и экономического стимулирования. Обращено внимание на необходимость внедрения государством весомых административных и экономических стимулов, обуславливающие увеличение природоохранных инвестиций с обязательным инновационным наполнением. Для улучшения социально-экономического состояния и экологических обстоятельств в Украине предлагается повышение уровня экологических платежей, будет побуждать ресурсопользователей внедрять меры, направленные на уменьшение негативного воздействия на окружающую среду.

Ключевые слова: рациональное ресурсоиспользование, налоговая нагрузка, эколого-экономическое стимулирование, природно-охранные инвестиции, стратегия инновационного развития.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Незважаючи на очевидність взаємозв'язку між збереженням навколишнього середовища й економічним розвитком, сучасний соціально-економічний стан та екологічні обставини в Україні за багатьма напрямками

суперечать один одному. Вартість упровадження інноваційних розробок для поліпшення екології багатьох промислових об'єктів значною мірою перевищує штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства. Водночас є приклади досягнення позитивних змін у навколишньому середовищі за рахунок координування як податкових навантажень, так і введення стимулюючих заохочень підприємців при вирішенні екологічних питань

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питанням стимулювання раціонального ресурсокористування в Україні присвячені публікації М. А. Хвесика, С. О. Лизуна, Ш. І. Ібатулліна, О. М. Алімова, І. К. Бистрякова, О. О. Веклича, В. С. Міщенко, А. В. Степаненко, В. А. Голяна.

За останнє десятиріччя з року в рік скорочується бюджетне фінансування на раціональне ресурсокористування й екологічну безпеку. У цих умовах вирішальну роль має відіграти вдосконалення економічного механізму охорони навколишнього природного середовища, основне завдання якого полягає в забезпеченні за допомогою економічних заходів досягнення цілей екологічної політики держави з боку підприємців. Водночас ми знаємо, що бізнес завжди негативно сприймає нововведення зі збільшення податкового навантаження через зменшення фінансового ресурсу для розвитку виробництва [3, с.180].

В основі реалізації економічного механізму в Україні сьогодні лежить плата за користування ресурсами та платежі за негативний вплив на навколишнє середовище, метою якої є комплексний облік екологічного чинника в економіці й раціональному ресурсокористуванні [2].

Цілі статті. Завдання сьогодення полягає в теоретичному обґрунтуванні й упровадженні пропозицій щодо вдосконалення існуючого економічного механізму стимулювання раціонального ресурсокористування, а погіршення стану навколишнього середовища вимагає невідкладних заходів оперативного реагування.

Протягом двадцятирічного періоду, тобто з часу впровадження, економічні інструменти постійно перебувають у стадії розвитку й удосконалення. Податковим кодексом України розширено базу оподаткування та введено нові ставки екологічного податку при одночасному зменшенні кількості податків.

Однак необхідність удосконалення економічного механізму ресурсокористування зумовлена тим, що ще зберігаються низькі рівні плати за негативний вплив на навколишнє середовище, а також платежі за природні ресурси; відсутні законодавчо закріплені принципи використання платежів, що надходять до бюджету.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним з стратегічних напрямків розвитку держави, що прагне до вирішення проблеми збалансованого ресурсоспоживання, можна назвати вторинне ресурсокористування, яке за свою мету має не тільки зменшення використання первинних ресурсів у промисловому виробництві, а в першу чергу збереження природних ресурсів, зменшення вже існуючих обсягів накопичених відходів та підтримку збалансованого і раціонального природокористування. Як потенціал, вторинні ресурси можуть змінювати характер споживання первинних природних ресурсів, сприяють сировинній незалежності держави, розширюють експортні можливості та відіграють важливу роль в інтеграції положень сталого розвитку. На теперішній час в Україні склалась дуже напружена екологічна ситуація, зумовлена багаторічним нагромадженням великої кількості забруднюючих речовин та відходів. Техногенне навантаження на території України в 6-7 разів вище, ніж у розвинутих країнах Європи. Слід зазначити, що використання відходів в якості

вторинних ресурсів, на теперішній час, знаходиться практично на початковій стадії та не використовує всю низку реальних можливостей, хоча за останні роки спостерігається тенденція позитивної динаміки. Згідно даних державної статистики [2, с.89] протягом 2005-2008 років обсяг використання відходів як вторинних ресурсів становив 110-120 млн. т (без врахування брухту металів), у 2010 році показники використання відходів досягли до кризового рівня та склали близько 145 млн. т, що становить 34,8 % від загального обсягу утворення. За аналізом наявної інформації можна сказати, що на теперішній час спостерігається тенденція з формування організаційно-виробничої інфраструктури ринку вторинної сировини, про це свідчить задіяння в цьому процесі близько 1500 підприємств України, але ця тенденція носить неупорядкований та стихійний характер. Тому формування організаційно-економічного інструментарію та механізму з управління відходами та вторинними ресурсами є актуальним питанням економічного розвитку України [1, с.165-171].

Центральним елементом організаційно-економічного механізму поводження з відходами є плата за їх утворення та розміщення (екологічний податок), проте слід зауважити, що обсягу цих коштів об'єктивно недостатньо, цей податок не вирішує проблем, які на нього покладені. Регулююча роль цих платежів мінімальна, кошти від надходжень спрямовують не лише на проблему поводження з відходами, а й на інші природоохоронні заходи – тобто розпорошуються.

До організаційних заходів вищезазначеного механізму можна віднести:

- правове регулювання в системі поводження з відходами та контроль за виконанням вже існуючих законодавчих та нормативних актів України;
- участь у розробці державної програми поводження з відходами різних форм самоврядування та зацікавлених ланок;
- управління нормуванням утворення відходів та встановлення лімітів, визначення рівня платежів за розміщення відходів;
- створення сприятливих умов по формуванню ринка вторинної сировини, організування ярмарок та бірж вторинних ресурсів;
- сприяння створенню спеціалізованих підприємств та сервісних компаній по організації системи поводження з відходами та вторинними ресурсами (організація збирання та обробки, аналіз та підбір технологій, схем фінансування та необхідного обладнання, тощо).

Щодо економічного інструментарію, то на нашу думку, окрему увагу слід приділити тим інструментам, які вже широко використовуються у світовій практиці та можуть бути адаптовані до вітчизняних умов господарювання, а саме: система податкових пільг (зменшення обсягів оподаткування або взагалі його скасування для тих підприємств, які при виробництві своєї продукції використовують відходи чи вторинні ресурси), також до цієї категорії можна віднести диверсифікацію ставок податків, тобто в залежності від ступеня негативного впливу на навколишнє природне середовище та способів видалення та знешкодження відходів; система кредитних пільг (впровадження механізму пільгового кредитування для підприємств, які задіяні в зазначеній сфері); субсидії; квоти; екологічне ввізне мито; транспортні дотації, тощо.

Окремо, слід відмітити, важливу роль впровадження фінансових механізмів регулювання збалансованості бюджетних коштів, недержавних джерел фінансування та ін. Тому широке застосування економічних інструментів дозволить створити фінансове підґрунтя вторинного ресурсокористування в Україні та сприятиме структурній перебудові суспільного виробництва.

Сучасний етап розвитку науково-технологічного прогресу характеризується все більш активним впливом фундаментальних досліджень на технологію виробництва. Це призводить до корінного якісного перетворення продуктивних сил, зміни матеріально-технічної бази суспільного виробництва, його змісту і форми. Принципово нові сучасні технології (ядерна, електронна, лазерна та ін.) виникли на базі фундаментальних наукових відкриттів і відрізняються використанням матеріалів і принципів їх оброблення.

Трансформація наукових знань, щодо технології стає одним із вирішальних факторів суспільного розвитку. Використання нових технологічних рішень і удосконалення існуючих технологій сприяє оптимальному використанню ресурсів, підвищує їх віддачу, зменшує витрати ресурсів та утворення відходів, забезпечує більш раціональне їх використання в галузях економіки.

Науково-технологічний прогрес значною мірою реалізується у все більш динамічному розвитку вторинного ресурсокористування. В сучасному світі чим більш розвинутою є країна, тим вищою є в ній частка вторинних джерел в загальному ресурсоспоживанні. Аналіз світового досвіду комплексної переробки сировини, рекуперації відходів свідчить про закономірність ресурсозберігаючих тенденцій інтенсивного природокористування. Їх науковою основою є ідеї технологічно замкнутого кругообігу використання природної сировини і становлення на цій основі безвідходних територіально-виробничих комплексів.

В розвинутих країнах світу, зокрема в США, із вторинної сировини отримують від 20% до 40% всього виробництва алюмінію, заліза, свинцю, цинку, міді тощо. Маються на увазі насамперед ресурси у вигляді лому цих металів. Але рециклінг стосується і гуми, і пластмас, і мастильних матеріалів, і багатьох інших. Певного досвіду використання вторинних ресурсів набуто і в Україні. Введення в 1981 році загальнодержавного планування використання вторинних ресурсів сприяло збільшенню обсягів залучення їх до виробництва.

За розрахунками, вторинне ресурсокористування – зі складу відходів – в кінці 80-х років складало 11-12% загального ресурсокористування. Однак на протязі 90-х років спостерігалась тенденція до спаду обсягів їх використання, які зменшилися в 3 рази. Посилення державного регулювання наприкінці 90-х років сприяло зміні негативних тенденцій щодо використання відходів. Починаючи з 2000 року, стали збільшуватись і відносні і абсолютні показники використання відходів як вторинної сировини, що свідчить про тенденцію до ресурсозбереження в національній економіці.

Світовий та вітчизняний досвід визначають ряд безумовних пріоритетів вторинного ресурсокористування. Це пов'язано, перш за все, з високою ефективністю використання залишкових продуктів кінцевого споживання. Мається на увазі вторинний метал, макулатура, вторинні матеріали, скло, гума, дерево, відпрацьовані нафтопродукти, металовмісні та деякі паливовмісні відходи. Макулатура використовується для отримання широкої гами целюлозно-паперової продукції. Використання 1 т вторинного волокна взамін деревної маси дозволяє заощадити від 2,6 до 5 м³ деревини, від 105 до 780 кВт. год. електроенергії та ін. Відходи деревини використовуються для виробництва деревостружкових плит, інших композиційних матеріалів, гідролізної продукції.

На теперішній час створилися сприятливі нормативно-правові та економічні умови для розширення, збору і заготівлі відходів як вторинної сировини, передусім залишкових продуктів кінцевого споживання: макулатури, сировини полімерної вторинної, відходів деревини та ін. Відходи знаходять застосування у багатьох галузях

для виробництва промислової продукції, будівельних матеріалів, комбікормів, добрив та ін., замінюючи природні ресурси (рудні концентрати, паливо, деревину, природні нерудні матеріали тощо).

Одним із пріоритетних напрямів у сфері використання вторинних ресурсів виступає подальша розробка технологій і розширення виробництв по переробці багатотоннажних відходів видобувної, металургійної, хімічної та інших галузей промисловості в будівельні матеріали і конструкції. До таких відходів відносяться відвальні розкривні і супутні породи, шлаки металургійної промисловості, золи і шлаки теплоелектростанцій, фосфогіпс та ін.

Найбільш перспективними є вже створені чи розроблювані технології по використанню відходів як домішок в сировинні суміші для виробництва різних будівельних матеріалів і конструкцій, а також розробки, пов'язані з повною чи частковою заміною природної сировини у виробництві цементу, керамічної і силікатної цегли, бетонів, пористих заповнювачів та інших матеріалів. У мінерально-сировинному комплексі при визначенні можливостей матеріально-технічного забезпечення приросту виробництва промислової продукції слід враховувати наявність великих обсягів вторинних ресурсів і можливості їх переробки [4, с.120].

Розширення ресурсних можливостей за рахунок відходів має виходити з визначення їх ресурсної цінності і технологічних можливостей їх залучення у виробництво, обґрунтування напрямів та шляхів найбільш ефективного використання відходів, створення на основі ресурсно-технологічних передумов територіально-виробничих комплексів або кластерів із замкненими ресурсними циклами тощо.

При цьому важливе значення має надаватися розробленню та виконанню відповідних державних, регіональних, галузевих програм, які спрямовуються на вирішення найважливіших екологічних і ресурсних проблем, створення нових підходів до вирішення проблем відходів та засобів їх реалізації.

Висновки. На сьогодні в Україні в основному сформовано правову базу природокористування. Вона виходить з визнання вартості та ціни різного роду природних ресурсів, регулює платність природокористування на основі рентних відносин. Але існуюча правова база, що регулює природокористування потребує подальшого удосконалення. Не менш важливими є суворе дотримання чинного законодавства в цій сфері. Основна задача на сьогодні – це питання комплексного та ефективного використання ресурсів в народному господарстві та збереження їх для наступних поколінь.

Тут можна визначити основні напрямки державної стратегії раціонального природокористування:

- постійний контроль за дотриманням надрокористувачами проектів розробки та технологічних схем при розробці родовищ корисних копалин;
- розвиток заповідної справи та збереження біорізноманіття, розширення існуючих і створення нових природно-заповідних об'єктів;
- державне фінансування діяльності по лімітування, розміщенню та знешкодженню відходів; запобігання забруднення річок, озер, водосховищ, та ін. гідрологічних об'єктів і підтримка їх сприятливого гідрологічного стану;
- втілення сучасних технологій ведення лісового господарства та лісоексплуатації, відтворення корінних деревостанів і корінних фауністичних комплексів;

– впровадження еколого-економічних важелів раціонального використання природних ресурсів та формування екологічних фондів для фінансування природоохоронної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Борисова В.А. Організаційно-економічний механізм стимулювання відтворення природного ресурсного потенціалу АПК / В.А. Борисова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: фінанси і кредит. – 2003. – №1. – С. 165-171.
2. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України /Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко [та ін.]. – К.: РВПС України НАН України, 2009. – 716с.
3. Ткач В.О. Управління економічною безпекою національної економіки: регіональні аспекти зміцнення: [монографія] / В.О. Ткач. – Дніпропетр. нац. Ун-т ім. О. Гончара. — Д., 2011. — 234с.
4. Михасюк І. Р. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації : Михасюк І.Р., Залога З.М., Сухай О.Є. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації / Михасюк І.Р., Залога З.М., Сухай О.Є. / За наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І.Р. Михасюка: Монографія / ЛНУ імені Івана Франка. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2010. – 320с.

Рецензент д.е.н., професор Рудик В.